

LATİNCE KAYNAKLAR IŞIĞINDA BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ ANA ORDUSU'NUN MARAŞ ŞEHİRİ'NDEN GEÇİŞİ*

THE MAIN ARMY OF THE FIRST CRUSADE PASSING
THROUGH MARASH CITY IN THE LIGHT OF THE
LATIN SOURCES

Sevtap GÖLGESİZ KARACA**

Makale Bilgisi	Article Info
Başvuru: 27 Ekim 2017	Received: October 27, 2017
Kabul: 2 Şubat 2018	Accepted: February 2, 2018

Özet

Birinci Haçlı Seferi ordularının Avrupa'dan Anadolu'ya ve buradan da Orta Doğu coğrafyasına geçerken belli başlı ana durakları bulunmakta, genelde Haçlı Seferi kaynaklarında İstanbul, İznik, Antakya ve Kudüs ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Maraş, dönemin yazarları tarafından kaleme alınan eserlerde, Haçlı Seferi ile alakalı konularda çok fazla yer bulmaz. Dolayısıyla biz de bu çalışmada Birinci Haçlı Seferi'nin en temel batılı kaynaklarından yola çıkarak, Gesta Francorum'dan başlayıp Metellus von Tegernsee'ye (Metellus Tegernseensis) değin pek çok kaynakta, Haçlı ordusunun Antakya'ya ilerleyişi sırasında, seferin kaderine etki eden önemli mevkilerden biri olan, ancak arka planda kalan Maraş Şehri'ne dair kayıtları tek tek çıkartmayı ve bunları irdelemeyi uygun gördük. Maraş şehrinin, bu önemli Orta Çağ kaynaklarında ne şekilde anlatıldığını incelemeye ve şehrin kaynaklarda geçen isimlerini tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Kaynakları, Haçlılar, Türkler, Ermeniler, Maraş

Abstract

The armies of the First Crusade had certain main stops while moving from Europe to Anatolia and then to the Middle East geography; İstanbul, İznik, Antakya

* Birinci Haçlı Seferi'nin başlıca Batılı kaynaklarında yer alan bilgilere göre oluşturulmuştur. Maraş ile ilgili bilgi vermeyen kaynaklar makaleye dâhil edilmemiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Edirne/Türkiye, segolgesiz@gmail.com.

and Jerusalem usually stand out in the First Crusade resources. Besides, Marash does not appear much in the topics about the Crusade in the records kept by the writer of the time. Therefore, in this study, we have seen it fit to take out one by one and study the records of the city of Marash, which was one of the important stops that influenced the fate of the city during the march of the Crusader army towards Antakya in many sources from Gesta Francorum to Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), based on the major Western sources of the First Crusade. We tried to study how the city of Marash was described in these important Middle Age sources and to find out the names of the city in the sources.

Keywords: *The Crusader Sources, The Crusaders, The Turks, The Armenians, Marash*

Giriş

Anadolu coğrafyasında önemli bir konuma sahip Maraş'ın tarihi oldukça eskilere uzanmaktadır. Geç Hitit krallıklarının Asur Krallığı tarafından teker teker ortadan kaldırılmasıyla birlikte, Maraş ve civarı MÖ 8. yüzyıl sonlarından itibaren tamamen Asur idaresine girdi, yaklaşık 200 yıl boyunca Asur kontrolünde kaldı. Bölge ile birlikte tüm Yakın Doğu yaklaşık MÖ 6-4. yüzyıllar boyunca Pers idaresine dâhil oldu. Hemen akabinde bu kez de Büyük İskender'in (MÖ 336-323) hâkimiyetine girdi. Ancak Büyük İskender'in MÖ 323'te ölümünden sonra onun komutanları imparatorluğu kendi aralarında paylaştılar. Sonrasında Maraş ve civarı Seleukos Krallığı egemenliği altında kaldı. Bununla beraber, MÖ 163/162'de Seleukos egemenliğinde bulunan ve bugünkü Kahramanmaraş, Gaziantep ve Adıyaman illerinin bulunduğu topraklarda Kommagene Krallığı kuruldu. Maraş ile civarı, bu krallığın idaresine dâhil oldu. Ardından Romalı komutan Pompeius, MÖ 64'te Suriye topraklarını Roma hâkimiyetine kattı ve Suriye eyaletini kurdu. Eyaletin bir parçası olan Kommagene Krallığı da doğal olarak Maraş ile birlikte Roma egemenliğine girdi. Roma İmparatoru Tiberius (MS 14-MS 37), MS 17'de Kommagene Krallığı topraklarını Roma'ya dâhil etti. Böylece artık bir Roma kenti olarak karşımıza çıkan, Kapadokya sınırındaki Germanikeia, Roma'nın önemli şehirlerinden biri oldu. Roma Dönemi'ndeki Germanikeia'da MS 2. yüzyılda basılan sikkelerde kentin iki adı olduğu görülmektedir. Kaisareia ve Germanikeia. Caligula (MS 37-41) adıyla bilinen Roma İmparatoru'nun resmî adı Gaius Iulius Caesar Augustus Germanicus'a nispeten ya da bu ismin Caligula'dan ziyade Claudius'u da (M.S. 41-54) işaret edebileceği ifade edilmektedir. Ancak Kommagene Kralı IV. Antiokhos'un (MS 38-72)

kentin adını Romalı üç Germanicus'tan¹ biri onuruna Germanicia şeklinde değiştirmiş olabileceği de düşünülmektedir². Dolayısıyla Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'yu Mezopotamya'ya bağlayan önemli ticaret yolları üzerinde bulunan bu şehir, Asurca tabletlerde Marqas/Marqaşti³; Roma Dönemi'nde Germanikeia, Germanicia, veya Kaisareia Germanikeia olarak adlandırılmıştır. Bizans kaynaklarında önceleri Germanikeia olarak yer etmiş, İslâm hâkimiyeti döneminde Mar'aş ismini alarak Bizans kaynaklarına da Marasion ya da Marasin şeklinde⁴ yansımıştır. Roma hakimiyeti sonrasında ve Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından şehir, Bizans Devleti topraklarına dâhil edildi. Bizans-Sâsânî-Arap çekişmesine sahne oldu. 637 yılında İslâm hâkimiyetine girdi ve böylece İslâm ordularının Anadolu içlerine gerçekleştirecekleri akınlarda bir üs vazifesi gördü⁵. Yeniden Nikephoras Phokas tarafından 962 yılında Bizans Devleti topraklarına katıldı. 1071'den sonra ise, Ermeni Philaretos Brakhamios'un eline geçti. Bizans'ın 1071 Malazgirt Savaşı ile yaşadığı mağlubiyet sonrasında imparatorluğa bağlı bulunan Ermeni ileri gelenleri kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Bunların en başında Philaretos gelmekteydi. Bizans tarafından göçe zorlanan, Selçuklu baskısı nedeniyle memleketlerinden ayrılan ve siyasî açıdan herhangi bir bağlılığı olmayan Ermenileri etrafına toplamak suretiyle Maraş ve civarını ele geçirerek 1074 yılında hâkimiyet tesis etti. Philaretos'un ölümünü müteakip Maraş'ın yönetimi yine Ermenilerin elinde kaldı. Haçlılar, Maraş'a ilerlediklerinde şehir, bir Bizans valisi olan Ermeni Thatul'un elinde bulunmaktaydı. Haçlılar Türklerden boşalan Kayseri üzerinden hareket ederek Maraş'a geldikleri sırada, Thatul'un siyasî bakımdan yetkilerini onaylamak suretiyle onu yerinde bırakmışlardı⁶. 1104 yılı ilkbaharında ise Maraş, Joscelin de

¹ General Germanicus Julius Caesar Claudianus, İmparator Gaius Iulius Caesar Augustus Germanicus (Caligula), Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus (Cladius). Özden Ürkmez, "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqaşti Germanicia", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, (2/2014), s. 80.

² Oğuz Tekin, "Pers İmparatorluğu'ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş'ta Tarih, Kültür ve Para", *Dağların Gazeli Maraş*, haz. Filiz Özdem, İstanbul 2010, s. 157 vd; Özden Ürkmez, "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqaşti Germanicia", s. 81, 87.

³ Marqaşti ile ilgili olarak bkz. Lütfi Gürkan Gökçek, "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet", *Archivum Anatolicum*, C. 8, (1/2005), s. 51; Nurgül Yıldırım, "Anadolu'da Bulunan Yeni Asurca Belgeler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, (48/2010), s. 120, 127.

⁴ W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Türkçe terc. Mihri Pektaş, İstanbul 1961, s. 345.

⁵ Besim Darkot, "Maraş", *İA*, C. 7, Eskişehir 2001, s. 311; Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 192-193.

⁶ Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007, s. 37- 43.

Courtenay tarafından zapt edildi. Ancak Joscelin'in Harran Savaşı'nda esir düşmesinin ardından, önce Bohemund'un, sonra da Tankred'in idaresine girdi. Muhtemelen Harran Savaşı'ndan sonra da Richard de Salerne'e verildi. Maraş, 1104-1149 yılları arasında Urfa Kontluğu ve Antakya Prinkepsliği arasında el değiştirdi⁷, Antakya ve Urfa'ya uzak mesafede yer alması nedeniyle doğrudan idare yerine, siyasî açıdan bir lordluk⁸ olarak ortaya çıktı, Antakya ve Urfa devletçiklerinin ortak rekabet alanı haline dönüştü. Maraş Lordluğu, Urfa ve Antakya statüsünde büyük ve etkili siyasî bir yapı olmamasına rağmen, bulunduğu stratejik mevki, Anti-Toroslardan geçen yolu kontrol etmesi dolayısıyla aynı zamanda Haçlılar için elde tutulması zorunlu bir yer haline geldi⁹. Böylece Outremer, yani deniz ötesi olarak tabir edilen bölgede, özellikle kuzeydeki Haçlı devletçiklerinin önemli bir merkezi haline dönüştü¹⁰. 1149 yılında şehir, Selçukluların eline geçince burada Haçlı hâkimiyeti sona erdi¹¹. Bunun yanı sıra Maraş şehrine arkeolojik veri açısından baktığımızda son derece önemli bir yer olduğu, Maraş ve civarının Hititlerden beri devamlı iskân edilen bir konumda bulunduğu anlaşılmaktadır. 13. yüzyıl başlarına kadar, Bizans, Ermeni, Arap, Selçuklu ve Haçlı unsurları arasında sıklıkla el değiştirmiş, dolayısıyla hâkimiyet mücadelelerinin de çokça yaşandığı bir yer olmuştur. Süregelen savaşlar ve özellikle 1114 yılında meydana gelen ve adeta şehri yerle bir eden deprem dolayısıyla mimarî eser açısından oldukça zarar görmüştür¹².

Şehrin Haçlı hâkimiyeti ve akabinde yeniden Selçuklu idaresine geçmesi ile alakalı kısa tarihçesinin ardından İznik'ten Maraş'a giden yola baktığımızda ise, Birinci Haçlı Seferi ana ordusunun Antakya'ya kadar izlediği güzergâh¹³ kabaca Nicaea/İznik – Dorylaion/Eskişehir,

⁷ Bu hususta bkz. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I, Ankara 1990, s. 86, 99 vd, 121 ve n. 468; aynı yazar, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, C. II, 2. Baskı, Ankara 1994, s. 4-5, 33, 112 vd; ayrıca bkz. George T. Beech, "The Crusader Lordship of Marash in Armenian Cilicia, 1104-1149", *Viator*, (27/1996), s. 35-52.

⁸ Maraş Lordluğu'nda kullanılan çeşitli unvanlar için bkz. Thomas S. Asbridge, *The Creation of the Principality of Antioch 1098-1130*, Woodbridge, Suffolk 2000, s. 156.

⁹ Beech, "The Crusader Lordship of Marash in Armenian Cilicia, 1104-1149", s. 35 vd.

¹⁰ George T. Beech "Marash", *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 797-798.

¹¹ Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 45, 47.

¹² Maraş ve çevresindeki Bizans dönemi eserleri için bkz. Meryem Acara, "Bizans Dönemi'nde Maraş", *Dağların Gazeli Maraş*, haz. Filiz Özdem, İstanbul 2010, s. 217 vd, 231.

¹³ Birinci Haçlı Seferi ordusunun Maraş'a kadar olan ilerleyişi için ayrıca bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 29 vd; Haçlıların Anadolu'da izlediği yollar ile ilgili bkz. Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, LXV/243 (2002), s. 571-582.

Iconium/Konya – Herakleia Kybistra/Konya Ereğlisi – Cappadocia Caesareia/Kayseri – Coxon/Göksun – Germanikeia/Maraş – Antioch/Antakya şeklindedir. Bu önemli Roma yolunun özellikle Anadolu'nun iç kesimlerinde yer alan kısmının biraz daha ayrıtısına bakacak olursak, güzergâhı izleyen ana Haçlı ordusunun takip ettiği rota boyunca Konya'dan, Konya Ereğlisi'ne ilerlediği, buradan da Tyana/Kemerhisar Bucağı – Niğde boyunca Kayseri'ye doğru harekete geçtiği görülür. Bu yolun ardından Haçlıların bir kaleye ulaştıkları ve bu kalenin Kyzistra'da bulunan ve günümüzde Zengibar Kalesi olarak adlandırılan, Develi Karahisar'ın (Yeşil Hisar) yarım saat batısında yer alan müstahkem bir mevki olduğu tahmin edilir. Haçlılar, Kayseri'de iken yeniden Antakya istikametine doğru döndüler. Şüphesiz yürüyüşleri Kuru Çay tarafından oldu. Buradan ilk olarak güzelliği ve verimliliğiyle meşhur Plastencia/Plastentia'ya¹⁴ ulaştılar. Ardından Göksun'a vardılar, buradan

¹⁴ Plastencia yahut Plastentia olarak ifade edilmektedir. Diğer kaynakların güzel ve bereketli bir yer şeklinde zikrettikleri bu yerin adı metinde kullanmak üzere istifade ettiğimiz kaynaklardan Baldricus Dolensis ve Ordericus Vitalis'te geçmektedir. Plastentia adı için bkz. Baldricus Dolensis (*Baldrici episcopi Dolensis Historia Jerosolimitana, RHC Occ IV*, Paris 1879, s. 1-111), s. 39. Ayrıca Plastencia ismi için bkz. *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, Woodbridge, Suffolk 2014, s. 37. Yine Plastencia için bkz. Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, V, Oxford 2003, s. 66. Elbistan'ın tarih boyunca aldığı isimler arasında Plastentia da yer almaktadır. Bkz. İlyas Gökhan, "Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması", *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, ed. O. Doğan ve diğerleri, Kahramanmaraş 2014, s. 19. Ayrıca burayı Komana ile bir tutanlar vardır. Özellikle Hagenmeyer burayı Komana ile ilişkilendirir. Bunun için bkz. H. Hagenmeyer, *Chronologie de la Première Croisade (1094-1100)*, (Extrait de la Revue de l'Orient Latin, VI-VIII), Paris 1902, s. 98. Ayrıca Plastencia/Plastentia'nın aslında Elbistan olduğu; bunun yanı sıra buranın hatalı bir şekilde Komana ile özdeşleştirildiği, 1097 yılında şehrin yönetiminin Haçlıların eline geçtiği ve Pierre d'Aulps'a verildiği belirtilmektedir. Bu hususta bkz. Friedrich Hild-Marcell Restle, *Kappadokien (Kappadokia, Charsonian, Sebasteia und Lykandos), Tabula Imperii Byzantini*, 2, Wien 1981, s. 109 ve dipnot 429, 260. M. Yinanç, Baldricus Dolensis'te Haçlı ordusunun Plastencia adı verilen yerden geçtiğini aktarır. Buranın ovasının güzelliğiyle meşhur olduğunu belirtir. Kaynakta bu şekilde belirtilen kısmı aktaran modern tarihçilerin de Plastencia/Plastentia'nın Komana'nın bir diğer adı olduğu bilgisini verdikleri, lakin bunun hatalı bir malumat olduğunu belirtir. Yinanç ayrıca şunları dile getirir: "...Evvelâ Orta Anadolu'nun eski bir dini merkezi olan Komana (Kapadok) Ceyhan üzerinde değil, Seyhan versanıdadır ve bir ovası da yoktur... Saniyen Komana, Kayseri-Maraş yolu üzerine tesadüf eden bir menzil değildir. Salisen Latin vak'anüvisinin verdiği Plastantia adının Elbistan'ın eski ismi olan Ablastan'a olan benzerliği ve aynı zamanda Elbistan'ın bu yol üzerinde bulunması bu şehrin Elbistan olacağına şüphe bırakmıyor." Bkz. Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *İA*, C. 4, Eskişehir 2001, s. 224-225. Ayrıca bkz. John France, *Victory in the East: A Military History of the First Crusade*, Cambridge 1994, s. 191 ve dipnot 127. Netice itibarıyla Haçlı kaynaklarında yer alan özel isimler, yer adları yahut kişi isimleri genelde değişikliğe uğratarak kaydedildiğinden bu konu hakkında net bir bilgi vermek ve kaynaklara bakarak

sonra ise son derece tehlikeli bir yolculuk gerçekleştirerek, Göksun, Geben, Körsulu Dere (Kursulu su), kayalık ve zor bir yol vasıtasıyla¹⁵ Dolaman Dağ¹⁶ etrafından Pyramos/Ceyhan Nehri yoluyla Maraş'a ulaştılar¹⁷. Maraş'a vardıklarında tarihler 13 Ekim 1097'yi göstermekteydi¹⁸. Sonrasında ise Antakya'ya gittiler. Bu güzergâh bilgisinden sonra, Maraş şehrinin özellikle, seferin Batılı kaynaklarında yer bulan durumuna bakmak ve öncelikle çalışmamızda yer alan başlıca ana kaynakların adı veyahut eserlerin yazarlarını¹⁹ alfabetik sırayla vermek yerinde olacaktır. Bunlar: Albertus Aquensis²⁰, Baldricus Dolensis²¹, Bartolf de Nangis²², Fulcherius Carnotensis²³, Galterius cancellarius²⁴, *Gesta Francorum*²⁵, Guibertus abbas

---

Plastencia/Plastentia'nın neresi olduğunu anlamak biraz güçtür. Bununla birlikte kaynaklardan yola çıkarak bilinen şeyler; konum bakımından buranın Kayseri ile Maraş arasında bir mevkide yer aldığı, ayrıca güzel bir şehir ve aynı zamanda bereketli topraklara sahip olduğu yönündedir.

¹⁵ Charles Wilson, *Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasion, Persia, etc.*, London 1895, s. 271.

¹⁶ Dolaman için bkz. Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973, s. 178; Adnan Eskikurt, bu dağı Çınarpınar ile bir tutar. Bkz. "7. ve 12.Yüzyıllar Arasında Anadolu'yu Kateden Bazı Askerî Seferler ve Güzergâhları", *Tarih Okulu Dergisi*, (20/2014), s. 58. Çınarpınar ise, eski adı Köşürge, yeni adı Çınarpınar olarak değiştirilmiş, Yenice kale bucağı Merkez ilçeye bağlı bir Maraş köyüdür. Bkz. *Köylerimiz*, Ankara 1968, s. 147.

¹⁷ J. G. C. Anderson, "The Road-System of Eastern Asia Minor with the Evidence of Byzantine Campaigns", *The Journal of Hellenic Studies*, (17/1897), s. 28, 39-40.

¹⁸ Hagenmeyer, *Chronologie de la Première Croisade*, s. 100; René Grousset, *Histoire des Croisades I, 1095-1130*, Paris 2006, s. 110.

¹⁹ *The Crusades An Encyclopedia*, I, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. XXXIX'dan alınmış ve yazar isimleri orijinal hallerinde verilmiştir.

²⁰ Albertus Aquensis, *Alberti Aquensis Historia Hierosolymitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 265-713; İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007.

²¹ Baldricus Dolensis, *Historia Jerosolimitana*, RHC Occ IV; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe. Yukarıdaki dipnotta eserle ilgili tam künye verilmiştir.

²² Bartolf de Nangis, *Gesta Francorum expugnantium Iherusalem*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 487-543.

²³ Fulcherius Carnotensis, *Historia Iherosolymitana Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium Auctore domno Fulcherio Carnotensi*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 311-485; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969.

²⁴ Galterius cancellarius, *Galterii cancellarii Antiocheni Bella Antiochena*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 75-132; İng. terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, *Walter the Chancellor's The Antiochene Wars*, Aldershot, Ashgate 1999.

²⁵ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 119-163; İng. terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, Oxford 1962.

Novigenti²⁶, Henricus Huntendunensis²⁷, *Historia Belli Sacri*²⁸, Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis)²⁹, Ordericus Vitalis³⁰, Petrus Tudebodus³¹, Radulphus Cadomensis³², Robertus Monachus³³, Willermus Tyrensis'tir³⁴. Yukarıda zikredilen kaynak sıralamasında öncelikle ilk grubu, Birinci Haçlı Seferi'nin görgü şahidi ya da katılımcısı olanlarına ayırdık; sonraki grubu ise kendi içinde, diğer kaynaklar başlığı altında kronolojik olarak sıraladık.

1- Birinci Haçlı Seferi'nin Görgü Şahidi ya da Katılımcısı Olarak Kabul Edilen Kaynaklardaki Bilgiler³⁵

Bunlardan ilki kısa ismi ile *Gesta Francorum*'dur. Eserde konuyla ilgili olarak, ana Haçlı ordusunun Maraş istikametinde ilerlemesi sırasında, daha

²⁶ Guibertus abbas Novigenti, *Historia quæ dicitur Gesta Dei per Francos edita a venerabili domno Guiberto abbate monasterii Sanctæ Mariæ Novigenti*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 113-263; İng. terc. Robert Levine, *The Deeds of God through the Francos*, Woodbridge, Suffolk 1997.

²⁷ Henricus Huntendunensis, *Historia Anglorum*, İng. terc. Diana Greenway, *Henry, Archdeacon of Huntingdon, Historia Anglorum. The History of the English People*, Oxford 1996.

²⁸ *Historia Belli Sacri (Tudebodus imitatus et continuatus. Historia peregrinorum euntium Jerusalem ad Liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum)*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 165-229.

²⁹ Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), *Expeditio Ierosolimitana*, ed. Peter Christian Jacobsen, Stuttgart 1982.

³⁰ Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, I-VI, (Tekrar Basım), Oxford 2002-2004.

³¹ Petrus Tudebodus, *Petri Tudebodi seu Tudebovis Sacardotis Sivracensis Historia de Hierosolymitano Itinere*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 1-117; İng.terc. J. H - L. L Hill, *Peter Tudebode*, Philadelphia 1974.

³² Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana Auctore Radulfo Cadomensi ejus familiari*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 587-716; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.

³³ Robertus Monachus, *Roberti monachi Historia Iherosolimitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 717-882; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert The Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.

³⁴ Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, RHC Occ I, Paris 1844, s. 1 vdd; İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, *A History of Deeds done Beyond the Sea*, I-II, New York 1943.

³⁵ Konuyla ilgili olarak bkz. Marcus Bull, "The Western Narratives of the First Crusade", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 18-19; A. V. Murray, "The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade", *Jerusalem the Golden: The Origins and Impact of the First Crusade*, ed. Susan B. Edgington- Luis García-Guijarro, Turnhout 2014, s. 199-201.

buraya ulaşmadan Kayseri'ye kadar iyi bir yolculuk yaptıkları, buradan ayrılınca Haçlılar varmadan az önce, Türkler tarafından üç hafta boyunca kuşatılan ancak alınamayan, görkemli ve zengin bir şehre³⁶ geldikleri belirtilir. Sonrasında bu şehrin ahalisi tarafından büyük bir neşe ile Haçlılara teslim edildiği³⁷ zikredilir. Pierre d'Aulps³⁸ olarak bilinen bir şövalyenin şehrin Tanrı'ya, Kutsal Mezar'a, liderlere ve imparatora sadakatle bağlı kalmak şartıyla kendisine verilmesini Haçlı liderlerinden talep ettiği ve böylece şehrin ona büyük bir iyi niyetlilikle bağışlandığı ifade edilir. Sonrasında ise Bohemund'un, ertesi gece, Haçlıların bulunduğu noktadan biraz ileride çok sayıda Türk'ün, şehri kuşatmakta olduğunu işittiği, Türkleri bulmak ve onlara saldırmak amacıyla şövalyeleriyle hazırlık yaptığı, ancak kimseyi bulamadığı da kaynakta yer alan bilgiler arasındadır³⁹. Buradan sonra Göksun diye bilinen ve Haçlı ordusunun çokça ihtiyaç duyduğu, bolca erzakla dolu şehre geldiği, burada yaşayan Hıristiyanlar tarafından şehrin derhal Haçlılara teslim edildiği⁴⁰ de eserde dile getirilir. Ayrıca burada son derece rahat ederek üç gün boyunca kaldıkları ve Haçlıların dinledikleri de belirtilir⁴¹. Daha sonra anonim yazar sözlerine devam eder ve ana Haçlı ordusunun Göksun'dan Maraş'a değin olan güzergâhına şu ifadelerle değinir:

³⁶ Plastencia yahut Plastentia.

³⁷ Hagenmeyer buranın 3 Ekim 1097 tarihinde alındığını kaydeder. Bkz. Hagenmeyer, *Chronologie de la Première Croisade*, s. 97.

³⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, Türkçe terc. Fikret Işıltan, 3. Baskı, Ankara 1998, s. 146.

³⁹ "Nos denique exeuntes inde, pervenimus feliciter, usque ad Cæsaream Cappadociæ; a Cappadocia autem egressi, venimus ad quamdam civitatem pulcherrimam et nimis uberrimam, quam paululum ante nostrum adventum obsederant Turci per tres hebdomadas, sed non superaverant; mox illuc advenientibus nobis, continuo tradidit se in manu nostra, cum magna lætitia. Hanc igitur petiit quidam miles, cui nomen Petrus de Alpibus, ab omnibus senioribus, quatinus eam defenderet in fidelitate Dei et Sancti Sepulcri, et seniorum atque imperatoris; cui cum nimio amore gratis concesserunt eam. Sequenti nocte audivit Boamundus quod Turci, qui ferant in obsidione civitatis, frequenter præcederent nos; mox præparavit se solummodo cum militibus, quatinus illos undique expugnaret; sed illos invenire non potuit." *Gesta Francorum, RHC Occ*, III, s. 131; İng terc. Rosalind Hill, s. 25-26.

⁴⁰ Hagenmeyer buranın 5-6 Ekim 1097 tarihinde alındığını kaydeder. Bkz. Hagenmeyer, *Chronologie de la Première Croisade*, s. 98.

⁴¹ "Deinde venimus ad quamdam urbem nomine Coxon, in qua erat maxima ubertas omnium bonorum quæ nobis erant necessaria. Christiani igitur, videlicet alumni urbis illius, reddiderunt se statim; nosque fuimus ibi optime per tres dies, et illic maxime sunt recuperati nostrorum multi." *Gesta Francorum, RHC Occ* III, s. 131; İng terc. Rosalind Hill, s. 26.

“Göksun’da bulunan bizler yola çıktık ve çok yüksek, çok sarp olup adamlarımızın bir daha aşmayı cesaret edemeyecekleri bir dağ⁴² aşmaya başladık. Atlar uçurumdan aşağıya düştü. Bir yük hayvanı, bir diğeri aşağıya yuvarladı. Şövalyelere gelince onlar, çok sıkıntılı bir durumda olup ellerini ovuşturuyorlardı; çünkü korkmuş bir haldeydiler ve son derece mutsuzdular. İçinde buldukları durumla ve zırhlarıyla ne yapacaklarını bilmiyorlar; değerli göğüslük-zırh, kalkan ve miğferlerini üç-beş denar/ius⁴³ ya da ne kadara olursa satışa çıkartıyorlardı. Satamayan kişilerse silahlarını atıp yola devam ediyordu. Bu lanetli dağı aştığımızda, Maraş diye bilinen bir şehre geldik. Köylüler şehirden çıkıp bizi neşe ile karşıladılar ve bize bol bol mamul getirdiler. Orada her türlü erzağa sahip olduk ve Bohemund’un gelmesini bekledik”⁴⁴. Bu cümleden hareketle anonim yazarın Haçlıların Maraş yolundaki faaliyetlerini ayrıntılı bir şekilde aktardığı görülmektedir. Bundan sonraki kaynaklarda da aşağı yukarı buna benzer ifadeler yer bulmaktadır. Anonim yazardan sonra, Birinci Haçlı Seferi katılımcılarından bir diğeri, Petrus Tudebodus karşımıza çıkmaktadır. Fakat Tudebodus’un eseri *Gesta*’nın özeti mahiyetinde yahut onun ana kaynağı olması dolayısıyla Maraş ile alakalı olarak verdiği bilgiler, *Gesta* ile birebir benzerlik göstermektedir⁴⁵. Fulcherius Carnotensis’e gelince, O, bir

⁴² Metinde “Diabolicam montanam” (yalın hali: diabolicus/diabolica/diabolicum) olarak geçen ve şeytanî olarak tercüme edebileceğimiz bu dağ Besim Atalay’a göre, Yenice Kale Dağları’dır. Atalay eserin dipnotunda, Haçlıların Şeytan dağları olarak adlandırdıkları dağları gezdiğini, çok sarp ve geçilmesi çok zor olduğunu belirtir. Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, s. 37-38. Ayrıca kelime için bkz. J. F. Niermeyer, *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, C. I, Leiden 1976, s. 328.

⁴³ “Denarius” kelimesinin sözlük anlamı, Roma’da kullanılan bir gümüş sikke olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizce tercümesinde “pence” olarak geçer. Dolayısıyla para birimi olarak kullanılmaktadır. Bkz. Sina Kabağaç-Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995, s. 162.

⁴⁴ “Nos autem qui remansimus, euntes inde intravimus in diabolicam montanam, quæ tam erat alta et angusta, ut nullus nostrorum auderet per semitam, quæ in monte patebat ante alium præire. Illic præcipitabant se equi, et unus saumarius præcipitabat alium. Milites ergo stabant undique tristes, feriebant se manibus præ nimia tristitia et dolore, dubitantes quid facerent de semetipsis et de suis armis; vendebant ergo suos clipeos et loricas optimas cum galeis, solummodo propter tres aut quinque denarios, vel prout quisque poterat habere. Qui autem vendere nequibant, gratis a se jactabant et ibant. Exeuntes igitur de exsecrata montana, pervenimus ad civitatem quæ vocatur Marasim. Cultores vero illius civitatis exierunt obviam nobis lætantes, et deferentes maximum mercatum; illicque habuimus omnem copiam, exspectando donec veniret dominus Boamundus.” *Gesta Francorum*, RHC Occ III, s. 132; İng terc. Rosalind Hill, s. 27.

⁴⁵ “Nos enim exeuntes inde pervenimus feliciter usque Cæsaream Cappadociæ. A Cappadocia enim egressi venientes ad quamdam civitatem valde pulcherrimam atque uberrimam quam paululum ante nostrum adventum obsederant Turci per tres hebdomadas, eamque minime superaverunt. Mox, illic advenientibus nobis, continuo tradidit se in nostra manu cum

yere kadar ana ordu ile hareket etmiş sonra da ana ordudan ayrılmıştır. Konuyla ilgili olarak eserinde, Haçlı ordusunun Ereğli'ye vardığında, gökyüzünde, ucu doğuya doğru uzanan kılıç biçiminde bir işaret⁴⁶ gördüğünü belirtirek söze başlar ve Maraş diye bilinen dört başı mamur bir

magna lætitia. Hanc igitur quidam petiit miles, cui nomen erat Petrus de Aliphi, omnibus senioribus, quatinus eam defenderet in fidelitate Dei et Sancti Sepulchri et seniorum et imperatoris. Cui satis cum nimio amore gratis concesserunt eam. Recedente autem die, nocte vero appropinquante, audivit Boamundus quod qui fuerant in oppressione civitatis frequenter præcederent nos. Extemplo præparavit sese solummodo cum militibus quatinus illos undique dimicaret, quos vero invenire non potuit. Deinceps venimus ad quamdam civitatem nomine Coxon, in qua erat maxima ubertas atque stipata omnibus bonis quæ nobis erant necessaria. Christiani igitur, videlicet alumni illius civitatis, reddiderunt sese statim, nosque fuimus ibi satis optime per tres dies, atque maxime sunt illic recuperati nostri." "Nos autem qui remansimus exeuntes inde intravimus in diabolicam montaneam, quæ tam nimis erat alta atque angusta, quod nullus nostrorum audebat per tramitem ejus aut per semitam quæ in monte patebat ante alium præire. Illic præcipitabant sese equi, et unus saumerius præcipitabat alium. Milites ergo stabant undique tristes Plaudebant manibus præ nimia tristitia atque dolore, dubitantes quid facere debuissent de semetipsis et de suis armis, vendentes suos clypeos et loricas nimis optimas, et galeas solummodo per tres aut quinque denarios sive per id quod plus potuerant habere. Qui autem vendere nequibant, gratis et immune jactabant et ibant. Exientes igitur de exsecrata montanea, pervenimus ad quamdam civitatem quæ vocatur Marasim. Cultores enim illius civitatis exierunt lætantes obviam nobis, deferentes maximum mercatum; illicque sat habuimus omnem copiam, expectando donec adveniat dominus Boamundus." "Biz bu yerden ayrılarak güzel bir yolculuğun ardından Kayseri'ye ulaştık. Sonra Kayseri'den ayrılarak, buraya varmadan az evvel Türklerin üç haftadır kuşattıkları, fakat alamadıkları çok güzel ve zengin bir şehre geldik. Buraya varmamızın üzerine, yöredekiler bize güle oynaya kendi yerlerini teslim ettiler. Pierre d'Aulps adında pek de mühim olmayan bir şövalye, liderlerimizden, Tanrı'ya, Kutsal Mezar'a, Haçlı liderlerine ve İmparator Alexios'a sadakatle bağlı kalma hususunda söz vererek şehri istedi. Böylece şehir, ona büyük bir iyi niyetlilikle bağışlandı. Ertesi gece çok sayıda Türk'ün, bizim bulunduğumuz bölgede şehir kuşatmakta olduğunu işiten Bohemund, kendisini ve şövalyelerini Türkler her nerede bulunuyorsa onlara saldırmak için hazırladı; ancak onları bulamadı. Sonra bizler, çokça ihtiyaç duyduğumuz bolca erzakla dolu Göksun'a vardık. Burada yaşayan Hıristiyanlar tarafından şehir, Haçlılara teslim edildi. Ayrıca burada son derece rahat ederek üç gün boyunca kaldık ve adamlarımız dinlendi. Göksun'da bulunan bizler, yola çıktık ve çok yüksek, çok sarp olup adamlarımızın bir daha aşmayı cesaret edemeyecekleri bir dağı aşmaya başladık. Atlar uçurumdan aşağıya düştü, bir yük hayvanı bir diğerini aşağıya yuvarladı. Şövalyelere gelince onlar, çok sıkıntılı bir durumda olup ellerini ovuşturuyorlardı; çünkü çok korkmuş bir haldeydiler ve çok mutsuzdular. Akıbetleri ve silahları için endişeliydiler; değerli zırh, kalkan ve miğferlerini, yapabilirlerse üç-beş denar/ius ya da daha fazlasına satmaktaydılar. Satamadıkları değersiz silahlarını ise atıp yola devam ediyorlardı. Bu lanetli dağı aştığımızda, Maraş diye bilinen bir şehre geldik. Köylüler, şehirden çıkıp bizi neşe ile karşıladılar ve bol bol mamul getirdiler. Orada bolluğun içinde Bohemund'u beklemeye koyulduk." *Gesta* ile birebir örtüşen bu ifadeler için bkz. Petrus Tudebodus, *RHC Occ III*, s. 32-34; İng. terc. J. H - L. L Hill, s. 40-42.

⁴⁶ Bunun bir kuyruklu yıldız olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Hagenmeyer'nın konuyla ilgili görüşlerine kaynağın dipnotunda da yer verilmiştir. Bkz. Fulcherius'un İng. terc. R. Ryan, s. 89 ve dipnot 1.

şehre geldiklerini ifade eder. Bu bilgiyi verdikten sonra sözlerine devam eder, orada sessiz sedasız üç gün boyunca kaldıklarını, fakat oradan bir günlük mesafeye ilerlediklerinde artık Antakya'ya üç günden daha az mesafede olduklarını dile getirerek ana ordunun Maraş'ı geçişinden kısaca bahseder. Yazar sonrasında ise, ana ordudan ayrılarak, Dük Godefroi'nın kardeşi Kont Baudouin ile birlikte geride kalan şehre döndüğünü belirtir⁴⁷. Ayrıca Fulcherius'un, pek çok kişinin öldüğü, evlerin yıkıldığı şiddetli 1114 Maraş depremi⁴⁸ ile ilgili kaydı da mevcuttur⁴⁹.

2- Diğer Kaynaklar

Kronolojik olarak aşağıda sıraladığımız kaynaklar, 12. yüzyıl başlarından, yine aynı yüzyılın sonlarına değin devam eden süreçte kaleme alınmış eserler olup⁵⁰ bu sıralamada ilk başta, eserini 60 yaşındayken oluşturduğunu belirten⁵¹ ve bu cümleden olarak 1105/1106 yıllarında yazan Baldricus Dolensis ya da Baldricus Burguliensis'in eseri gelmektedir. Bu esere baktığımızda, kaynağın konumuz açısından diğer eserlerle benzer bilgiler içerdiği görülmektedir. Yazar, yolculuğun çok çetin geçtiğini şu sözlerle vurgular:

---

⁴⁷ “Quum autem ad Eracleam urbem ventum est, vidimus in cælo signum quoddam, quod albarno splendore fulgens apparuit in modum ensis figuratum, cuspidem versus Orientem protento.” “Ad oppidum quoddam optimum tunc venimus, quod Mariscum nominatur, ubi per tres dies, quiete habita, morati sumus. Sed quum exhinc viam unius dici proculcassemus, et jam non longe ab Antiochia Syriæ, nisi tribus dietis essemus, ab exercitu ego Fulcherius discessi: et cum domno Balduino comite, Godefridi ducis fratre, in sinistra partem provinciæ diverti.” Fulcherius Carnotensis, *RHC Occ III*, s. 337; İng. terc. R. Ryan, s. 88-89.

⁴⁸ Maraş depremi ile ilgili bkz. Muharrem Kesik, “Maraş Depremi (1114)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (42/2005) s. 43-46.

⁴⁹ “Mariscum (dicunt) civitatem ab Antiochia sexaginta, ut æstimo, distantem milliariis, in parte septentrionali, subvertit in tantum commotio illa, ut domos et muralia penitus corruerent, et populum inhabitantem pro dolor! cunctum exstingueret.” Fulcherius Carnotensis, *RHC Occ III*, s. 428-429; İng. terc. R. Ryan, s. 210.

⁵⁰ Kaynakların kronolojik bakımdan sıralanması, yazarların kaynakları kaleme aldığı, oluşturdukları tarihler net olmayıp aynı zamanda Batılı tarihçileri sıklıkla meşgul eden ihtilafli bir konudur ve bu tarihlere hususundaki tartışmalara burada değinilmeyecektir. Ancak genel olarak bilgi edinmek amacıyla şuraya bakılabilir. Alan V. Murray, “The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade”, s. 194-197.

⁵¹ Baldricus Dolensis, *RHC Occ IV*, s. 10; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, s. IX. Ancak bazı tarihçiler tarafından 1108 yılında eserini oluşturmuş olabileceği de söylendiğinden kaleme aldığı tarih, ihtilafli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Karş. Alan V. Murray, “The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade”, s. 195.

“Yolculuğun başlamasıyla, adamlarımız son derece tehlikeli ve sarp olan dağlık bölge içinden sürünerek ilerledi. Adamlarımızın taburu, dün ve önceki günde olduğu gibi, ne bir bütün halinde yola devam edebildi, ne de onların yük hayvanlarının bu alanda sürünerek ilerleyebilmeleri mümkün oldu. Aksine her ikisi de mümkün olmadı ve dar bir alanda olduklarından, başka bir yerden başlayan alternatif bir rota da yoktu. Birbirleriyle kavgaya giriştiler ve hırpalandılar, mücadele etmelerine rağmen, aşılamaz yol boyunca dağıldılar, çöktüler”. Ardından yine eserde, Haçlıların üzüntülerinden dolayı, dişlerini sıkıp ellerini birbirine vurdukları, atların dik uçurumlardan aşağı yuvarlandıkları, çok dar olan patika yolun, onları zor durumda bıraktığı, pek çok şövalyenin atları ve yük hayvanlarını kaybetmesi dolayısıyla sıkıntıya düştüğü belirtilir. Bazısının kalkanlarını, zırhlarını ve miğferlerini ederinden ucuza sattıkları, bazısının da miğferlerini fırlatıp attığı, çünkü orada silahsız, zırhsız bile bir şey yapmanın, hareket etmenin pek mümkün olmadığı ve tek amaçlarının kendilerini hareket ettirebilmek olduğu ifade edilir. Korkunç geçitten kurtulduktan sonra Maraş adı verilen şehre ulaştıkları, kalabalık bir grubun adamlarına bol miktarda erzak malzemesi getirdiği, iyileşinceye ve kendilerini toparlayıncaya kadar da orada bir süre kaldıkları metinde geçen bilgiler arasındadır⁵². Bu eserden

⁵² “Venerunt quoque ad Cæsaream Cappadociæ quæ ad solum usque diruta erat. Ruinæ tamen utcumque subsistentes, quanta fuerit illa Cæsarea testabantur. Inde digressi, pedem direxerunt ad aliam civitatem pulchram et uberæ glebæ opimam, Plastenciam/Plastentiam, quam Turci paulo ante tribus obsederant hebdomadibus. Quæ, quoniam erat inexpugnabilis, a Turcis nullatenus potuit expugnari. Hæc igitur illico non ingratanter Christianis patuit. Hanc quodam Petrus de Alpha, petitam ab optimatibus, indifficulter obtinuit, ad tuendam et expugnandam terram, <in fidelitate> Sancti Sepulchri et Christianitatis. Auditum est in illa expeditione quod Turci qui civitatem obsederant haud longe præirent exercitum, si qua possent eis nocituri. Boamundus autem, negotiorum militarium vir industrius, de suis quos voluit accitis militibus, eos curiose insecutus est, si forte sicubi posset illos invenire et lædere. Nihil tamen profecit, quoniam eos invenire non potuit. Ventum est deinceps ad Coxon, nobilem et copiosam civitatem, quam alumni loci illius cum fratribus suis Christianis libenter reddiderunt. Ibi tribus diebus fatigatus pausavit exercitus.” “Iter etenim aggressi, gradiebantur rependo per montana nimis aspera et scopulosa, per quæ nec eorum phalanges poterant, sicut heri et nudiustertius, seriatim procedere, nec eorum clitellariis dabatur saltem reperere posse, sed miserrime hi et illi prægravabantur et præcipitabantur. Neque siquidem illis in angusto positus, aliud erat aliunde diverticulum. Collidebantur ergo et conquassabantur laborantes et deficientes per viam inviam. Qui præ nimia tristitia, strictim complosis manibus et stridentes dentibus ingemiscebant. Labebantur equi in immane præcipitium, et trames artissimus pepererat/præparabat omnibus dehiscens offendiculum. Multi vel equis, vel clitellariis, cum rebus superpositis, illic amissis, pauperati sunt. Alii pro vili pretiolo venditabant, vel ancilia, vel loricas, vel galeas; alii procul a se jactitabant. Quippe ibi nullus, etiam inermis, esse poterat exoccupatus. Unica eis erat, nec sine formidine, cura de suis conducendis

sonra, Birinci Haçlı Seferi için önemli bir kaynak olan Guibertus abbas Novigenti'nin eserine baktığımızda, kaynağın konumuzla ilgili kısmının *Gesta* ve türevleri ile hemen hemen aynı doğrultuda bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır⁵³. Yine Birinci Haçlı Seferi'ni ilgilendiren kaynaklar içerisinde bir o kadar önemli, ama en az meşhuru olan Bartolfus peregrinus ya da Bartolf de Nangis'e konuyla ilgili göz attığımızda, eserin diğer kaynaklarla ve özellikle Fulcherius ile benzer bilgiler verdiği görülmektedir. Bu kaynaktaki yer alan bilgiye göre Haçlılar, "*Ereğli kentine vardıklarında gökyüzünde, ucu doğuya doğru uzanan kılıç biçiminde bir işaret gördüler ve*

---

corporibus. Postquam illas calamitasas vix evaserunt angustias, ad quamdam diverterunt civitatem, quæ vocatur Marasim. Convenæ autem civitatis illius copiosum illis detulerunt mercatum. Ibi autem aliquantisper demorati, donec quantumlibet recrearentur, dominum sustinebant Boamundum, qui et ipse, ut dictum est, ut Turcos insequeretur, nuper ab eis abscesserat." Baldricus Dolensis, *RHC Occ IV*, s. 39-40; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, s. 37-38.

⁵³ "Denique nostri progredientes, Cæsaream Cappadocum attingere. Postquam autem Cæsariensium excessere provinciam, ad quamdam multæ pulchritudinis et situs uberrimi civitatem pervenere, quam trium spatio hebdomadarum Turcorum obsedit exercitus, antequam ad eos pertingeret nostræ expeditionis adventus; sed nullus eis obsidendo provenit effectus. Nostris ergo advenientibus, sua ipsorum deditione civium, urbs eadem suscepta est. Hanc eques quidam, qui Petrus de Alpibus vocabatur, a principibus precario exegit, quatinus, quantum ad imperatoris Græci, ac procerum fidem nostrorum spectat, defenderet regionem: cui, cum nimio affectu, uti fidelitas interpellantis emerebatur, indulta est. Nox diei illi accesserat: Boemundo auditum est quod hostes, qui pridem urbem illam obsederant, crebris, sed non magnis promotionibus subsequentes, nostros præcederent. Contentus itaque sola sibi pertinentium militum comitia, præcessit; sed eos qui quærebantur, non repperit. Urbem quoque, quæ Coxon apud eos dicitur, attingunt, ubi earum, quæ usui habilia erant rerum plurimam opulentiam reppererunt. Loci ergo illius indigenæ, intra civitatis portas nostris gratanter admissis, trium illos dierum opportuna satis refectio confortant." "Exercitus autem residuus, a Coxon, illa quam diximus urbe, digressus, per angustam et confragosam incredibiliter quorundam processit montanorum semitam, adeo arduorum, ut nemo eum qui præibat ullatenus præcedere posset; sed alios post alios singillatim pedetentimque procedere necesse foret. Arcto namque et nimis scrupeo calli prærupti maxima vorago subtererat, ubi, si equum equo offendi contingeret, desperabili statim præcipitio deperiret. Videres cuneum militarem, qui pridem itinerum insolentia inediaque de equestribus pedites facti erant, feralibus affici tristitiis, pugnos collidere, vellicare capillos; et, mortis sibi imprecato exitu, loricas et galeas, quælibet arma, sine ullius pretii respectu, denariis tribus aut quatuor seu quinque distrahere; et dum non suppetit emptor, clipeos, aliaque peroptima in profunda disjicere, dummodo valerent tanto discrimine corpora, vix sibi sufficientia, expedire. Ex his tandem scopulis ac rupibus, postquam cum intolerandis emersere laboribus, urbem quamdam Marasim dictam introeunt, cujus cives eis obviam lætabundi prodeunt, et abunde exercitibus venalia convehunt. Recreavitque exhaustos tellus uberrima, quousque restitueretur eis domini Boemundi, qui subsequebatur, quemque præstolabantur ibidem, præsentia." Guibertus abbas Novigenti, *RHC Occ IV*, s. 167-169; İng. terc. Robert Levine, s. 73-74.

onun ne olduğuna anlam veremediler, kendilerini Tanrı'ya teslim ederek oradan Maraş adlı şehre doğru yola çıktılar. Üç gün orada kaldıktan ve dinlendikten sonra, yürüyüşlerini Suriye'nin büyük bir şehri olan Antakya'ya yönelttiler"⁵⁴. Görüldüğü üzere, kaynakta kısa bir şekilde Haçlıların Ereğli'den Maraş'a geçişleri anlatılmıştır. Sonrasında, Robertus Monachus ise, az bir farkla *Gesta* ile hemen hemen aynı doğrultuda bilgiler vermektedir. Kaynakta, Haçlıların başarılı bir şekilde Kayseri'ye vardıkları ifade edilir ve kuzey sınırında uzanan Kapadokya'nın Suriye'ye geçit oluşturan bir bölge olduğu belirtilir. Bu şehrin ahalisinin kendiliğinden teslim olduğu bilgisi ve devamında aşağı yukarı, yukarıdaki kaynaklarla benzer ifadeler yer alır⁵⁵. Kaynakta Coxor olarak ifade edilen Göksum'da ise, şehirdeki Hıristiyanlar tarafından son derece misafirperver bir şekilde karşılandıkları, herkesin ihtiyacını karşıladığı; yorulanların dinlendiği, acıkanların doyduğu, susayanların susuzluklarını giderdiği belirtilir. Yine üstü başı olmayanların donandığı, aslında Tanrı'nın, açlığın getirdiği korkunç eziyetlerle daha iyi başa çıkabilmeleri adına onlara bu tür bir dinlenme yeri temin ettiği yönündeki ifadelerle Haçlıların buradaki faaliyetleri anlatılır⁵⁶. Bundan sonra yazar son derece canlı bir üslupla anlatımına devam eder:

⁵⁴ "Quumque ad urbem Eracleam pervenissent, viderunt signum in coelo nimio splendore in modum ensis, cuspidem versus Orientem protento. Quo viso, ignorantes quid esset, Deo se committentes, inde ad oppidum quod Marescum dicitur profecti sunt, ubi mora et quiete tribus diebus facta, versus Antiochiam, Syriae urbem quam maximam, iter direxerunt." Bartolf de Nangis, *RHC Occ III*, s. 496.

⁵⁵ "Dehinc prospero successu venerunt ad Cæsaream Cappadociae. Cappadocia autem regio est in capite Syriae sita, ad septentrionalem plagam porrecta; cujus incolae civitatis ultro se tradiderunt, eosque benigne receperunt. Egressique prospere de Cappadocia, venerunt ad quamdam urbem pulcherrimam et satis uberrimam, quam Turci non multo ante obsederant, et per tres hebdomadas impugnaverant, sed expugnare nequiverant. Ad quam accedentes, mox cum summa lætitia cives obviam venerunt, et benivole receperunt. Hanc iterum petiit alter miles, nomine Petrus de Alpibus, et impetravit eam celerrime ab universis principibus. Ipsa nocte quidam delator nugarum venit ad Boamundum dixitque ei usque ad viginti millia Turcorum in proximo adesse, qui nondum sciebant Francos illic advenisse. Ille, credulus verbis mendacibus, elegit milites electos quos secum duxit, et loca in quibus latere debebant peragravit. Sed sicut delator inanis fuit, sic et inquisitionis effectus exinavit." Robertus Monachus, *RHC Occ III*, s. 769; İng. terc. Carol Sweetenham, s. 117-118.

⁵⁶ "Dehinc consurgentes venerunt ad quamdam urbem quæ vocatur Coxor, quæ plena erat omnibus bonis quæ utilia sunt corporibus humanis. Ad quam accedentes, ab his qui erant in ea Christianis, officiosissime suscepti sunt; et ibi per tres dies feriatum sunt. Illic unusquisque suæ consuluit indigentiae: lassi invenerunt requiem, esurientes refectionem, sitientes potum, nudi operimentum Prævidit itaque eis Deus tale habitaculum, quo facilius pati valerent validum superventuræ famis cruciatum." Robertus Monachus, *RHC Occ III*, s. 769-770; İng. terc. Carol Sweetenham, s. 118.

“Kalan ordunun tümü yola koyuldu ve yalnızca sürüngenler ve hayvanların geçişine uygun olan dağlardaki zorlu geçidi aşarken büyük acılar çektiler. Dik yamaçlı, dikenli çaluları olan patikalar tek ayağın basacağı genişlikteydi ve gür fundalıklar iki yandan sıkıştırıyordu; vadinin tabanı uçurumun çok aşağısında, dağların zirveleri ise, yıldızlara kadar uzanmış gibi görünüyordu. Askerler ve silah taşıyıcıları, boyunlarında silahlarıyla bu zorlu yol boyunca ilerlerken, at üzerinde gidemeyeceklerinden yaya ilerleyebilmek için yüklerini azalttılar. Şayet bunların birçoğu alıcı bulabilselerdi, zırhlarını, miğfer ve kalkanlarını seve seve satarlardı. Yorgunluktan afallamış pek çoğu da, en azından mümkün olabildiği kadar ilerleyebilmek için ağırlıklarını fırlatıp attılar. Yük hayvanları ağırlıkları ile yola devam edemiyor, birçok yerde adamlar onların yüklerini taşıyorlardı. Arkadan gelenler, öndekileri sıkıştırdığından, kimse duramaz ya da oturamazdı. Önde bulunan kişi, arkasındakine dönmeyi beceremese de, önündeki adamı iten son kişi dışında hiç kimse, arkadaşına yardım edemezdi. Çetin bir yolculuktan sonra, sonunda Maraş olarak bilinen şehre ulaşabildiler. Buranın ahalisi, onları saygıyla ve sevinçle selamladı. Orada bol miktarda erzak buldular, böylece kıtlıktan, sefaletten kurtuldular ve tüm gün boyunca ordunun öncüsü geri kalanını bekledi”⁵⁷.

Bu canlı tasvirten sonra, bir diğer kaynak yazarı Radulphus Cadomensis’in eserini incelediğimizde, Birinci Haçlı Seferi ile alakalı yahut ordunun Maraş’tan geçişine dair pek bir kayıt bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte burada Maraş adı, 7 Mayıs 1104 yılında Harran Savaşı esnasında, Joscelin de Courtenay’nin Maraş’ın idarecisi olarak bahsedildiği

⁵⁷ “Universus vero exercitus qui remanserat iter arripuit, miseroque quidem infortunii successu per quædam montana, quæ nulli erant nisi feris aut reptilibus pervia, ubi semita erat quæ non amplius quam spatium pedis unius dilatabatur, sic hinc et inde rupibus et densis spinarum seu veprium frutectis coartabatur; ima vallium in abyssum videbantur immergi, cacumina montium ad sidera tolli: hac inæquali semita milites et armigeri collo suo arma dependentia gestabant, omnes æqualiter pedites, quia nulli eorum equitabant; plerique libentissime loricas, galeas, clypeosque suos vendidissent, si emptorem invenissent; multi quidem plurima lassitudine deficientes, ea projiciebant, ut saltem sic expediti ire valerent. Jumenta cum oneribus ire nequaquam poterant, sed plerisque in locis onera jumentorum homines ferebant. Stare loco aut sedere nemo poterat, quia alter alterum impellebat. Nemo juvare poterat suum comitem, nisi ultimus præcedentem, quoniam qui præibat vix converti valebat ad subsequentem. Tandem finita tam infelici via et invia, venerunt ad civitatem, quæ Marasim memoratur, et ab incolis illis cum honore et gaudio recipiuntur. Illic abundantiam rerum temporalium inveniunt; ibi suæ miseræ et defectus consolationem recipiunt. Ibi prior præstolatur ultimum; sed ante pertransiit integra dies, quam cauda capiti cohæreret.” Robertus Monachus, *RHC Occ III*, s. 770-771; İng. terc. Carol Sweetenham, s. 119.

sırada geçmektedir⁵⁸. Ordericus Vitalis'in eserine gelince, yazar, ana ordunun "yerle bir olmasına rağmen yapıların hâlâ ayakta olduğu ve eski mükemmelliğinden bir şey kaybetmeyen" Kayseri'ye ulaştığı sözleriyle başlar ve tıpkı Baldricus ve diğer kaynaklarda olduğu gibi, hemen hemen aynı cümlelerle anlatımına devam eder. Ordunun Plastencia/Plastentia'ya doğru yürüdüğü ve buranın bir Türk kuşatmasından geçtiği, ancak ele geçirilmesi güç olan ve Türklere teslim olmayan şehrin kapılarının kendilerine seve seve açıldığını anlatır. Burada Bohemund'un Türkleri bulabilmek adına onların peşine düştüğü, fakat bulamadığı bilgisi de yer alır. Ayrıca Haçlıların güzel bir şehir olan Göksun'a ulaştıkları, buranın kendileri tarafından alındığı ve üç gün boyunca burada dinlendikleri de vurgulanır⁵⁹. Sonuç olarak buradan hareketle zorlu yollardan geçerek Maraş'a ulaştıkları ve ahali tarafından iyi karşılandıkları belirtilir⁶⁰. Sonrasında Galterius cancellarius'un eserine baktığımızda ise, kaynağın daha ziyade Antakya olaylarıyla alakalı olduğu ve burada Maraş'a dair kayıtların yok denecek kadar az olduğu anlaşılmaktadır. Eserde, diğer kaynaklardan farklı olarak Miragium olarak geçen Maraş adı, 1114'deki⁶¹ deprem bahsinde ve Maraş

⁵⁸ "Interea bellum movent Assyrii, vicinamque infinita multitudine Edessam circumdant. Volat Antiochiam rumor: Boamundus opem ferre oratus non differt: transit Euphraten, patriarcha cum eo et Tancredus, Goscelinus quoque, qui tunc temporis urbem regebat Maresium, et ipse transit, secum ducens quidquid virium habet." Radulphus Cadomensis, *RHC Occ III*, s. 710; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, s. 164.

⁵⁹ "Maior exercitus Cesaream Cappadoicæ venit quæ ad solum usque diruta erat. Ruinæ tamen utcunq̄ue subsistentes quanti fuerit testabantur. Plastencia civitas pulchra et uberis glebæ opima, quam Turci paulo ante tribus obsederant ebdomadibus, sed inexpugnabilis nullatenus expugnari potuit. Christianis ilico gratanter patuit. Hanc quidem Petrus de Alfia petivit, et ab optimatibus indifficulter optinuit, ad tuendam et expugnandam terram infidelite sancti Sepulchri et Christianitatis. Boamundus militarium negociorum vir industrius accitis militibus de suis quos voluit, Turcos qui Plastenciam obsederant, et exercitum haud longe preibant ut nocerent, curiose insecutus est sed frustra quoniam eos invenire non potuit. Ventum est ad Coxon nobilem et copiosam civitatem quam alumni illius Christianis fratribus suis libenter reddiderunt. Ibi tribus diebus fatigatus pausavit exercitus." Ordericus Vitalis, s. 66; İng. terc. M. Chibnall, V, s. 67-69.

⁶⁰ "Maior exercitus difficile iter aggressus est. Ibi gradiebantur rependo per montana nimis aspera et scopulosa ubi tristes mira perpessi sunt detrimenta. Collidebantur et conquassabantur laborentes et deficientes per viam inviam. Labebantur equi in immane precipitium. Multi equis vel clitellariis cum rebus superpositis illic amissis pauperati sunt. Postquam calamitosas angustias vix evaserunt ad quandam civitatem quæ vocatur Marafim diverterunt. Ibi aliquantisper demorati sunt donec quantumlibet recrearentur." Ordericus Vitalis, s. 68; İng. terc. M. Chibnall, V, s. 69.

⁶¹ Deprem tarihi kaynakta hatalı şekilde 1115 olarak geçmektedir. Galterius cancellarius, *RHC Occ V*, s. 83; İng. terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, s. 80.

Seneşali'nin zikredildiği yerde görülmektedir⁶². Bir başka kaynak yazarı Albertus Aquensis'in eserinin konumuzla alakalı kısmına gelince, kaynakta Haçlıların tek vücut halinde, Maraş adı verilen şehre geldileri, gece orada kaldıkları ifade edilir. Şehir surları önündeki yeşillik arazide çadırlarına yayıldıkları, oradaki Hıristiyan ahalî üzerinde ise herhangi bir kaba kuvvet kullanmaksızın onlar tarafından şehirde iyi bir şekilde karşılandıkları ve erzak malzemesi temin ettikleri zikredilir⁶³. Bunun yanı sıra, diğer kaynaklarla kıyasladığımızda taraflı⁶⁴ olduğu anlaşılan bazı bilgiler de eserde yer bulmaktadır. Örneğin kaynakta, Haçlıların şehre varmasıyla birlikte, Türklerin geçmiş yıllardan beri adil olmayan vergilerle lüzumsuz yere baskı uygulayarak işgal ettikleri bu şehirden derhal kaçtıkları belirtilir⁶⁵. Bu bilgilerden başka Baudouin'in, Godefroi'ya emanet ettiği karısı Godehilde de Tosny'nin⁶⁶ hastalanıp Maraş'ta öldüğü de yine kaynakta yer alan bilgiler arasındadır⁶⁷. Haçlıların birlikleriyle beraber dağlık araziye ve Maraş havalisini terk ettikleri ve sonrasında çok uzakta olmayan Artah şehrinde karşılaştıkları bazı Hıristiyanlardan, buranın yaşamsal her türlü

⁶² Quidam namque, a periculo ruinæ oppidi Miragii divino nutu elapsi, ipsam civitatem cum ejusdem domino et episcopo, clero etiam et omni populo, funditus eversam fuisse protestantur". "Statimque...Arnulfum nomine, Marisiensem..." Galterius cancellarius, *RHC Occ V*, s. 83-84, 128; İng terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, s. 82, 165. Buradaki Marisiensem'in Maraşlı seneşale işaret etmekte olduğunu ve metnin bu yerinde Maraş adının diğer kaynaklarda geçenlerle benzerlik arz ettiğini, ancak Miragium adının bunlardan farklı olduğunu görmekteyiz.

⁶³ "Hi ad civitatem quæ Maresc dicitur in manu forti descendentes, hospitio pernoctaverunt, tabernacula in locis virentibus ante urbis mænia extendentes, nullam vim Christianis illic civibus inferentes, sed pacifice ab urbe vitæ necessaria venalia suscipientes." Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 358; İng. terc. Susan B. Edgington, s. 181-183.

⁶⁴ Eserde, özellikle Türk-Ermeni ilişkileri bakımından son derece taraflı bilgiler yer almaktadır.

⁶⁵ "Turci, qui adventum tantorum ac tot principum intellexerant, ab urbis præsidio aufugerunt, quam iniqua vi et injustis tributis ante multos hos annos oppresserunt." Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 358; İng. terc. Susan B. Edgington, s. 183.

⁶⁶ Godehilde (Godevere) de Tosny, Tosny ve Conches Lordu II. Ralph'ın kızıdır. Muhtemelen 1086 veyahut 1096 yılında Baudouin de Boulogne ile evlenmiştir. Evlendikten sonra, Haçlı Seferi'ne katılana kadar eşiyle beraber Normandiya'da ikamet ettiler. Haçlı Seferi sırasında da kocasına eşlik etti ve yaklaşık 15 Ekim tarihinde Maraş'ta öldü. Bkz. A. V. Murray, *The Crusader Kingdom of Jerusalem A Dynastic History 1099-1125*, Oxford 2000, s. 203. Bununla birlikte hem Albertus'ta ve hem de Willermus'ta onun İngiliz asıllı olduğu bilgisi geçmektedir. Ancak kendisinin İngiliz kökenli değil de Norman kökenli olduğuna dair bilgi için bkz. Willermus Tyrensis, İng. terc. Krey, s. 178, dipnot 20.

⁶⁷ "Hac in regione Maresc, uxor Baldewini nobilissima, quam de regno Angliæ ortam eduxit, diutina corporis molestia aggravata, et duci Godefrido commendata, vitam exhalavit, sepulta catholicis exsequiis, cujus nomen erat Godwera." Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 358; İng. terc. Susan B. Edgington, s. 183.

ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir yer olduğu, ama Türkler tarafından zapt edildiği bilgisinin de eserde yer aldığı görülmektedir⁶⁸. Bununla birlikte, Türk-Haçlı ilişkileri çerçevesinde Maraş'ın adının sıklıkla geçtiğini görmekteyiz⁶⁹. Konuyla ilgili bir diğer kaynak Henricus Huntendunensis'in eserinde ise, Haçlı ordusunun Maraş'tan geçişi ile alakalı çok az bilgi yer almaktadır. Kısa bir şekilde eserde, savaşın komutanları olan muhteşem Raymond ve Bohemund'un şehri (Plastencia/Plastentia) Pierre d'Aulps'a verdiği, ardından yine Göksun'a kadar ilerleyerek burayı ele geçirdikleri ve sonrasında ana Haçlı ordusunun kendilerine teslim olan Maraş'a vardığı belirtilir⁷⁰. Yine bir başka kaynak *Historia Belli Sacri*'dir. *RHC*'da yer alan kayıt, *Tudebodus imitatus et continuatus* başlığı altında, *Historia peregrinorum euntium Jeruselymam ad Liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum* şeklindedir. Eserde Maraş ile ilgili kayıtlar tıpkı *Gesta* benzeridir⁷¹. Haçlı Seferleri ile alakalı çalışmalarda adını pek sık

⁶⁸ "Egressi a montanis et regione Maresc prædicti principes, cum universis sequacibus legionibus, compererunt a quibusdam Christianis Syriae sibi occurrentibus, civitatem Arthesiam non procul abesse, rebus vitæ necessariis locupletem, sed a Turcis possessam." Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 358; İng. terc. Susan B. Edgington, s. 183.

⁶⁹ "Tankred, (Rıdvan'ın) gücünün ve ordusunun karşı konulmaz ve ezici üstünlüğünü haber alınca, adamları gibi o da dehşete kapıldı, ancak yine de Tell-Bâşir, Urfa ve Maraş'a haber yolladı, yani o bölgede bulunup yardım edebilecek tüm (Catholicos viros) Hristiyan erkekleri, buluşma yeri olan Antakya'ya çağırdı." "Tancredus autem virtutem et exercitum ejus intolerabilem et copiosum accrevisse intelligens, quantumcunque cum suis perterritus est. Sed tamen sine dilatione Turbaysel, Rohas et Maresch nuncios dirigens, universos scilicet catholicos viros qui erant in circuitu ad auxilium vocavit, quorum conventum Antiochiæ fieri decrevit." Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 620; İng. terc. Susan B. Edgington, s. 703. "Ayrıca Joscelin, Türklerin Tell-Bâşir'den Antakya'ya döndüklerini duyunca, bir an evvel 100 süvari ve 50 piyade ile Antakya'ya Tankred'in yardımına gitti. Baudouin de Bourg da 200 süvari ve 100 piyade ile oraya gitmek için yola koyuldu. Ayrıca Payen de Sororgia 50 süvari ve 30 piyade ile; Hunnine (muhtemelen Hunin) arazisinden Hugo de Cantalou, arkadaşları ile onlara katıldı. Bununla birlikte, Maraş şehrinin Praefectus'u Richard 60 süvari ve 100 piyade ile geldi..." "Gozelinus audiens Turcos a Turbaysel, quæ est Bersabee, Antiochiam divertisse, cum centum equitibus et quinquaginta peditibus ad auxilium Tancredi Antiochiam, sine aliqua dilatione, acceleravit. Acceleravit et Baldwinus de Burg cum ducentis equitibus et centum peditibus; Paganus etiam de Sororgia cum quinquaginta equitibus et triginta peditibus; Hugo de Cantalou, scilicet de prædio Hunninæ, cum suis sociis auxilio adjunctus est. Venit et Richardus, præfectus civitatis Maresch, cum sexaginta equitibus et centum peditibus; Wido de Bresalt, Willelmus de Albin..." Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 682; İng. terc. Susan B. Edgington, s. 815.

⁷⁰ "Reimundus vero consul magnus, et Buamundus lux/dux belli dederunt aliam civitatem Petro de Alpibus. Inde pervenerunt Christiani usque ad Coxan, que civitas subdita est eis." "Gens vero Christianorum pervenit Marasim, que se dedit eis." Henricus Huntendunensis, s. 430, İng. terc. Diana Greenway, s. 431.

⁷¹ "Nos autem exeuntes inde, pervenimus feliciter usque ad Cæsaream Cappadociæ. A Cappadocia vero egressi, venimus ad quamdam civitatem valde pulcherrimam, et nimis

duymadığımız Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis)'nin eserine gelince Metellus bu eserde, Haçlıların Kayseri'den hareket ettiklerini, Bosor'a yani Göksun'a geldiklerini; Maraş'a giden yolda ise büyük sıkıntı çektiklerini, Robertus Monachus'ta yer alan bilgiler doğrultusunda, onun kadar ayrıntılı olmasa da, anlatmaktadır⁷². Son olarak Willermus Tyrensis'in

---

uberrimam, quam paululum ante adventum nostrum obsederant Turci per tres hebdomadas, eamque minime superaverunt. Mox illa, advenientibus nobis, continuo tradidit se in nostras manus cum magna lætitia. Hanc igitur petiit quidam miles, cui nomen Petrus, ab aliis nostris majoribus, quantum eam defenderet in fidelitate Dei et Sancti Sepulcri et illorum; cui statim cum nimio amore concesserunt eam. Recedente autem die et nocte appropinquante, audivit bellicosus vir Boamundus quod Turci, qui fuerant in obsessione civitatis, paululum præcederent nos. Extemplo præparavit se solummodo cum mille equitibus, quatinus illos inventos disperderet; sed eos non potuit invenire. Deinde venimus ad quamdam civitatem, in qua erat maxima ubertas, referta scilicet omnibus bonis quæ nobis erant necessaria. Christianos igitur videntes alumni illius civitatis, confestim dederunt sese; nosque fuimus ibi satis optime, atque illic maxime sunt recuperati nostri. Postea vero exeuntes inde intravimus in diabolicam montaneam, quæ tam nimis erat alta atque angusta, quod nullus nostrorum audebat per tramitem ejus, aut per semitam quæ in monte patebat, juxta alium ire. Illic præcipitabant sese equi, et unus sarcinarus equus præcipitabat alium. Milites ergo stabant undique tristes et dolentes; clauderant et stringebant manus præ nimia tristitia atque dolore, dubitantes quid facerent de semetipsis et de suis armis. Vendebant ergo suos clypeos, et loricas nimis optimas, et galeas, solummodo pro tribus aut sex denariis; qui autem vendere nequibant, ultro jactabant et ibant. Exeuntes igitur de exsecrata montanea, pervenimus ad quamdam civitatem, quæ vocatur Marasim. Cultores autem illius civitatis exierunt lætantes obviam nobis, deferentes maximum mercatum; illicque sat habuimus omnem copiam, ibique expectavimus donec veniret caput nostrum, videlicet fortissimus miles Boamundus." *Historia Belli Sacri, RHC Occ III, Paris 1866, s. 185.*

⁷² "Cappadocum fines peregrini post adierunt Cesareamque fide christi claram petierunt, cuius eos cives susceptos excoluerunt omni subsidio rerum, quibus indiguerunt; ipsis cum terra propria se nempe dederunt. Hec regio caput est Syrie, boree plaga quam fert in longum tractam, letis et frugibus auctam. Qua decedentes peregrinaque rura petentes obsessam prius a Turcis urbem tenuerunt, Christo credentes quam cives incoluerunt. Illa per hebdomadas toleravit prelia ternas, sed victos hostes tandem virtute repellens nostros excepit venientes letaque fovit. Huius adoptatum quidam Petrus dominatum impetrat, et celebris mox traditio fuit urbis principibus cunctis ditando milite promptis. Nocte sequente refert aliquis comiti Boimundo Milia Turcorum vigena choro furibundo affore, dum Francos ibi non venisse putarent. Eligitur numerus, qui querat, ubi latitent; fit quesitor inanis, ut et delator inanis. Urbs fovet exceptum post hec Bosor inclita cetum, qui permansit ibi terna cum luce diei invenitque sibi solamen pauperiei: Esuriens victum tulit illic, nudus amictum. Rursus nugarum gerulus fallit Boimundum Antiocenum iam murum referens adeundum, de quo fugissent Turci, quia pertimuisent agmina Francorum comperta clade suorum. Illis custodes statuunt, serventur ut urbes contra gentiles; reliquus cetus proficiscens per montana feris trahitur vix pervia solis. Artus in his callis fuerat spacioque pedalis, cinctus spinetis, hinc rupibus, inde fructectis, hic celis sursum propians, ibi tangit abissum. Coguntur pedites incedere pretereuntes; non equitare locove sedere valet quis in illo aut requiescere stando, sed ire satis properando quemque necesse fuit; primam pars ultima trusit. Unus post unum graditur, fit iter sibi durum. Armiger et miles equabat eundo

eserine baktığımızda ve konumuzla ilgili yerlerin tetkikine gelince, eserde Maraş adının birden çok yerde geçtiğini⁷³ görmekteyiz. Bunlara örnek vermek gerekirse; Willermus öncelikle, Haçlı ordusunun Konya'ya ulaştığını kaydeder, sonrasında Ereğli'den ayrılmalarının ardından Maraş'a ulaştıkları, orada konakladıkları ve üç gün burada kaldıklarını ifade eder. Bunun yanı sıra, Godehilde de Tosny'nin uzun ve yıpratıcı bir hastalığın ardından Maraş'ta hayatını kaybettiği de belirtilir⁷⁴. Willermus eserinde hem ana orduya hem de ana ordudan farklı yönde hareket eden Tankred ve Baudouin'e ayrı ayrı değindiğinden, eserin çeşitli sayfalarında kimi zaman onların durumundan bahsederken, kimi zaman da ana Haçlı ordusunun Maraş'a varışına, orada bulunuşuna değinmektedir⁷⁵. Bunun yanı sıra yazar, Maraş şehrinin sakinleri hakkında bilgi verir ve birkaç istisna dışında, Maraş şehri ahalisinin Hristiyanlardan meydana geldiğini söyler. Bununla beraber,

---

labores arma ferens collo pendentia; fasce sub ullo non poterant iumenta siti transire perempta. Loricas galeasque volebant vendere multi, si foret emptor ibi;proiecerunt sua multi, dum iam lassati vix irent exonerati. Nemo suum comitem relevabat deficientem, non frater fratrem, nisi postimus anteriorem. Vix procedentes potuere videre sequentes, nec retro verti quibant seu parte reflecti. Que dum finitur via, gratior hospes aditur et fidei rivis et agro predivite civis urbis, cui nomen Marasin. Fessum iacet agmen ipsius in gremio; prior illic iungitur imo vixque die longa caput assequitur sua cauda.” Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), *Expediio Ierosolimitana*, s. 33-35.

⁷³ Konumuzla ilgili olmamakla birlikte, Nüreddin Mahmûd b. Zengi'nin Maraş'ı hâkimiyeti altına almasından dolayı şehrin adı zikredilmektedir. Ayrıca Antakya Prinkepsi Renaud'nun Türkler tarafından ele geçirilmesi ve Halep'te hapse atılması başlığı altında bulunan yer tarifinde belirleyici unsur olarak yine Maraş'ın adı geçmektedir. Bkz. Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 866, 868, 869; İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, II, s. 282, 283, 285.

⁷⁴ “Transcursa igitur Pisidia, Lycaoniam ingressi, Iconium, ejusdem regionis metropolim, pervenerunt...” “Inde Heraclæam pertranseuntes, ad urbem Marasiam applicati, castrametati sunt, moram ibi per triduum continuum facientes. Ubi domini Balduini, germani ducis, longa et gravi fatigata ægritudine uxor, quam ipse abiens fratribus commendaverat, ex præsentia luce vocata, optimo fine quievit in Domino. Erat autem nobilis matrona, ex Anglia trahens originem, Gutuera nomine, vita et moribus commendabilis; quam cum honestis exsequiis ibidem sepelierunt.” Maraş'ta ölümü için ayrıca yine bkz. “Prædicta vero ejus uxor, antequam Antiochiam fidelis perveniret exercitus, longo fatigata dolore, apud Maresiam optimo fine vita decessit, ibique sepulta est, ut prædiximus” Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 138-139, 401-402; İng. terc. Krey, I, s. 177, 415.

⁷⁵ “Inde cum omni illo suorum comitatu dominus Balduinus ad majorem exercitum, qui jam Maresiam, ut prædiximus, pervenerat, sociis id exigentibus, reversus est.” “Dum igitur Tancredus ita in Cilicia viriliter cuncta sibi subjiceret, et major exercitus apud Maresiam jam pervenisset...” “Interea dum circa partes Edessanas trans Euphratem dominus ita desudat Balduinus, major exercitus, ut præmissum est, per abrupta montium et vallium devexa, Maresiam usque pervenerat.” Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 148-149,152,161; İng. terc. Krey, I, s. 186,187,195.

kâfirlerin iç kaleyi ellerinde bulundurmakta olduklarını, ahaliye kendi keyiflerine göre davrandıklarını belirtir. Haçlı ordusunun yaklaşmakta olduğunu öğrendiklerinde ise Türklerin büyük bir korku ile gizlice kaçtığı, böylece şehrin tamamen inançlılara kaldığı da dile getirilir. Sonrasında Willermus, Haçlı ordusunu Tanrı'ya adanmış bir ordu olarak niteler ve onların buraya geldiğinde, yemyeşil çimenler üzerinde şehir surları önünde konakladıklarını dile getirir. Şehir halkına şiddet uygulanmaması hususunda talimatlar verildiğini, bu nedenle orada rahatsız edilmeksizin bol miktarda alışveriş imkânının kendilerine sunulduğunu ifade eder. Türklerin Artah adlı bir başka şehirde bulunduğu bilgisinin Haçlılara, bizzat güvenilir ahali tarafından verildiğini de zikreder⁷⁶. Ayrıca Willermus, Artah şehrini Maraş'a benzetir ve tıpkı Maraş'ta olduğu gibi Artah'ın da dinî açıdan Antakya'ya (Antakya Latin Patrikliği) bağlı olduğunu söyler⁷⁷. Bununla birlikte Willermus, Maraş ve civarının etkilendiği depremden de bahseder ve 1114 yılında büyük bir deprem olduğunu, tüm Suriye'nin bundan etkilendiğini belirtir. Kilikya bölgesindeki Misis ve pek çok müstahkem mevki ile birlikte Maraş ve çevre yerlerin de bu depremden zarar gördüğünü söyler. Deprem neticesinde sadece bazı yapıların ayakta kaldığı, burçlar ve tahkimatların paramparça olduğu, büyük binaların yıkılması nedeniyle pek çok insanın öldüğü de ayrıca eserde belirtilir⁷⁸. Kısacası Willermus, Haçlıların şehirden geçişi ve Maraş'a dair pek çok bilgiyi bize bir bütün halinde sunmaktadır.

Sonuç

Maraş şehri, Birinci Haçlı Seferi sırasında, İznik'ten sonra Antakya'ya gidiş yolunda, ordunun durup dinlenmesi ve yerli Hıristiyan ahalinin

---

⁷⁶ "Erat autem prædicta civitas Christianos habens habitatores, paucis exceptis, qui in præsidio civitatis morabantur, cæteros pro libero detractantes arbitrio. Hi vero audito nostrorum adventu perterriti, clam aufugerant, urbem solis fidelibus relinquentes. Ad quam postquam Deo devotus pervenit exercitus, ante urbis mænia, in pascuis virentibus castrametati sunt, violentiam inferri civibus omnino prohibentes. Unde factum est ut rerum venalium illic cum omni tranquillitate ministrata sit abundantia. Compertum autem habentes, ex indigenarum relatione fideli, quod in proximo alia quædam esset civitas, bonis redundans omnibus et cæteris multo fertilior, quæ a Turcis detinebatur, nomine Artasia." Willermus Tyrensis, *RHC Occ* I, s. 161; İng. terc. Krey, I, s. 195.

⁷⁷ "Est autem hæc civitas, quæ alio nomine Calquis appellatur, quæ, sicut prædicta Maresia, una de suffraganeis urbibus, quæ ad thronum Antiochenum subjectionis habent respectum." Willermus Tyrensis, *RHC Occ* I, s. 162; İng. terc. Krey, I, s. 196.

⁷⁸ "Nam in Cilicia Mamistrum cum multis oppidis solo tenus prostravit; Maresiam quoque dejecit cum suburbanis suis, ita ut quorundam vix etiam exstarent vestigia: quæiebantur turres et mænia, majoribusque ædificiis periculosius ruentibus, fiebat populorum strages infinita..." Willermus Tyrensis, *RHC Occ* I, s. 492; İng. terc. Krey, I, s. 500.

desteğini göstermesi bakımından, Haçlılar için önemli bir şehirdir. Özellikle ana Haçlı ordusunun Kayseri'den hareketle Plastencia/Plastentia adı verilen yere, sonrasında Göksun'a ve zor bir yolculuk ardından Maraş'a geçişi, bu tarihî kaynaklarda canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. *Gesta*'nın verdiği bilgiler, diğer kaynak yazarları tarafından az çok değişikliğe uğratılmak suretiyle aşağı yukarı aynı sonuca ulaşmaktadır. Elde edilen bilgilerden yola çıkarak kaynakları toplu bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak; öncelikle, şehrin isminin kullanımına yönelik bazı tespitler yapmak yerinde olacaktır. Birinci Haçlı Seferi'nin Batılı kaynaklarında yer alan Maraş şehrinin adına baktığımızda eserlerde; (Franci Marasim perveniunt; Goscelinus urbem Marasim regebat) Marasim⁷⁹, Marafim⁸⁰, Marasin⁸¹, Marescum⁸², Mariscum⁸³, Marasia(m)⁸⁴, Maresia(m)⁸⁵, Maresium⁸⁶, Maresia⁸⁷, Mares⁸⁸, Maresc⁸⁹, Maresch⁹⁰, Miragium⁹¹ şeklinde geçmekte olduğu⁹², ayrıca aynı eserde bile çoğu kez Maraş adının farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Yazarların şehrin ismi hususunda birlik sağlayamadıkları anlaşılmakta, hatta eser içerisinde de şehrin adına yönelik ortak bir kullanım bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, isimlerin birbirinden çok da farklı olmadığı, Mariscum veyahut Mares, Maresch şeklinde ifade edildiği göze çarpmaktadır. Bunun, eserleri kaleme alanların yararlandığı ana kaynaklarla ilgili bir durumdan yahut yazarların el yazısını yanlış

⁷⁹ *Gesta Francorum, RHC Occ III*, s. 132; Petrus Tudebodus, *RHC Occ III*, s. 34; Guibertus abbas Novigenti, *RHC Occ IV*, s. 169; Robertus Monachus, *RHC Occ III*, s. 771; Baldricus Dolensis, *RHC Occ IV*, s. 40; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, s. 38; Henricus Huntendunensis, s. 430; *Historia Belli Sacri, RHC Occ III*, Paris 1866, s. 185.

⁸⁰ Ordericus Vitalis, s. 68.

⁸¹ Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), s. 35.

⁸² Bartolf de Nangis, *RHC Occ III*, s. 496.

⁸³ Fulcherius Carnotensis, *RHC Occ III*, s. 337, 428.

⁸⁴ Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 139, 1167.

⁸⁵ Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 138, 148, 152, 161, 492, 868, 1168.

⁸⁶ Radulphus Cadomensis, *RHC Occ III*, s. 710.

⁸⁷ Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 162.

⁸⁸ Willermus Tyrensis, *RHC Occ I*, s. 869.

⁸⁹ Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 358.

⁹⁰ Albertus Aquensis, *RHC Occ IV*, s. 620, 682.

⁹¹ Galterius cancellarius, *RHC Occ V*, s. 83; İng terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, s. 82 ve dipnot 32. Ayrıca Latince metin s. 83'teki 'd' kısmındaki açıklamada buranın Maraş şehri olduğu belirtilir.

⁹² *RHC Occ III* indeks'te (s. 961) ismin Marescum, Maresium, Mariscum gibi çok çeşitli versiyonlarının olduğu belirtilir. Mariscum adı için ayrıca bkz. *A Gazetteer of the World or Dictionary of Geographical Knowledge*, Compiled from the most recent Authorities, edited by a Member of the Royal Geographical Society, VII, Edinburgh 1856, s. 726.

okumalarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Haçlı ordusunun geçtiği yol boyunca, Hıristiyan ahali ile münasebette bulunduğu sıklıkla göze çarpan bilgiler arasındadır. Yine, Maraş'ta daha ziyade Hıristiyan ahalinin varlığı dikkat çekmekte ve bunların ağırlıklı olarak Ermeniler olduğu anlaşılmaktadır. Bu cümleden hareketle, Ermenilerin Haçlıları büyük bir sevinçle karşıladıkları⁹³, onlara karşı son derece misafirperver davrandıkları ve ihtiyaçları olan pek çok şeyi onlara temin ettikleri, dolayısıyla Haçlı ordusunun moraline olumlu katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Ermenilerin bu yardımının siyasî, sosyal, ekonomik ve dinî açıdan pek çok sebebi bulunmaktadır. Bizans Devleti'nin sıklıkla Ermeni ahaliyi göçe mecbur bırakması, ayrıca mezhepsel bazı sebeplerden dolayı iki taraf arasında yaşanan olumsuzluklar onların Bizans'a düşman olmaları ile sonuçlanmıştı. Bunun yanı sıra, Ermenilerin Selçuklu akınlarından korunma isteği, Haçlı Seferleri'nin yarattığı kargaşa ortamını fırsata çevirip Anadolu'nun güneyinde yayılabilme gibi amaçlarla hareket ettikleri anlaşılmakta, yine Haçlılarla aynı dinden olmaları dolayısıyla dinî duyguların etkisiyle davrandıkları da ayrıca görülmektedir. Bizans veya Selçuklu düşmanlığı bir yana, Ermenilerin Haçlılara hangi hislerle yardım ettiklerini bir tarafa koyarsak ve sebep ne olursa olsun, onların yardımı seferin akıbetini olumlu manada etkilemiştir⁹⁴. Bunun yanı sıra, coğrafyanın zorluğu da sıklıkla eserlere yansımıştır. Göksun'dan Maraş'a giden yolun coğrafi açıdan son derece zorlu olduğu neredeyse konudan bahseden

---

⁹³ Ermeni ahalinin Haçlıları olumlu bir şekilde karşılamasıyla ilgili olarak, *Urfalı Mateos*'ta iki önemli kayıt oldukça dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki; onların tıpkı kendileri gibi Hıristiyan olmaları ile alakalı olarak "tüm Hıristiyan milletleri Franklara dostluk gösterdiler" cümlesidir. İkincisi ise, Ermeni ahalinin büyük bir sevinç içinde Haçlıları karşılaması; çünkü Ermeni şehirlerinin Türk emirler tarafından o sırada taarruz altında bulunması ile alakalıdır. Bkz. *Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, Notlar, Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç (Çeviren) 3. Baskı, Ankara 2000, s. 193-194. Ayrıca Beech, bu sırada Kilikya'daki siyasî durumun oldukça istikrarsız olduğunu, hatta Ermeniler açısından son derece tehlikeli bir ortam bulunduğunu da dile getirir. Bunun sebebini, Türklerin yayılmacı politikasına bağlar ve işte bu atmosferde Ermenilerin ana Haçlı ordusunu masumca bir misafirperverlikle karşıladığını vurgular. Bkz. Beech, "The Crusader Lordship of Marash in Armenian Cilicia, 1104-1149", s. 38. Beech'in bu ifadesinin biraz abartılı olduğu kanaatindeyiz. Sevinçle karşıladıkları bilgisi neredeyse tüm kaynaklarda yer almasına rağmen, yine kaynaklardan yola çıkarak, bu karşılamanın masumca bir misafirperverlik göstergesi olduğu sonucunu çıkarmak pek mümkün gözükmemektedir.

⁹⁴ Haçlı ordusu Ereğli'de bulunurken, Tankred ve Baudouin kumandasındaki gruplar, ana ordudan ayrılarak Gülek Boğazı'nı ayrı ayrı geçtiler. İki liderin de amacı burada hâkimiyet tesis etmektir. Ermeniler de bu anlamda onların işlerini kolaylaştırdılar. Bkz. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 37; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 267-271.

kaynakların bir çoğunda yer almaktadır. Bununla beraber Göksun'un, her türlü yiyecek maddesinin bolca bulunduğu bereketli bir yer olduğunu söylemek de mümkündür. Son olarak, farklılıklar olmakla birlikte, eserlerin neredeyse birbirine paralel bilgiler verdiklerini görmekte ve yaptığımız kaynak tetkiki neticesinde, Haçlıların Maraş'tan geçişi ve orada bulunmaları ile ilgili en fazla bilgiyi Albertus, Baldricus, *Gesta*, Guibertus, *Historia Belli Sacri*, Metellus, Ordericus, Robertus, Tudebodus ile Willermus'ta bulmaktayız.

KAYNAKÇA**a-Orta Çağ Kaynakları**

- Albertus Aquensis, *Alberti Aquensis Historia Hierosolymitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 265-713; İng. terc. Susan B. Edgington, *Albert of Aachen: Historia Ierosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Oxford 2007.
- Baldricus Dolensis, *Baldrici episcopi Dolensis Historia Jerosolimitana*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 1-111; *The Historia Ierosolimitana of Baldric of Bourgueil*, ed. Steven Biddlecombe, Woodbridge, Suffolk 2014.
- Bartolf de Nangis, *Gesta Francorum expugnantium Iherusalem*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 487-543.
- Fulcherius Carnotensis, *Historia Iherosolymitana Gesta Francorum Iherusalem peregrinantium Auctore domno Fulcherio Carnotensi*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 311-485; İng. terc. R. Ryan, *Fulcher of Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville 1969.
- Galterius cancellarius, *Galterii cancellarii Antiocheni Bella Antiochena*, RHC Occ V, Paris 1895, s. 75-132; İng. terc. Thomas S. Asbridge-Susan B. Edgington, *Walter the Chancellor's The Antiochene Wars*, Aldershot, Ashgate 1999.
- Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*, RHC Occ, III, Paris 1866, s. 119-163; İng. terc. Rosalind Hill, *The Deeds of the Franks and other Pilgrims to Jerusalem*, Oxford 1962.
- Guibertus abbas Novigenti, *Historia quæ dicitur Gesta Dei per Francos edita a venerabili domno Guiberto abbate monasterii Sanctæ Mariæ Novigenti*, RHC Occ IV, Paris 1879, s. 113-263; İng. terc. Robert Levine, *The Deeds of God through the Francos*, Woodbridge, Suffolk 1997.
- Henricus Huntendunensis, *Historia Anglorum*, İng. terc. Diana Greenway, *Henry, Archdeacon of Huntingdon, Historia Anglorum. The History of the English People*, Oxford 1996.
- Historia Belli Sacri (Tudebodus imitatus et continuatus. Historia peregrinorum euntium Jerusolymam ad Liberandum Sanctum Sepulcrum de potestate ethnicorum)*, RHC Occ, III, Paris 1866, s. 165-229.
- Metellus von Tegernsee (Metellus Tegernseensis), *Expeditio Ierosolimitana*, ed. Peter Christian Jacobsen, Stuttgart 1982.
- Ordericus Vitalis, *Historia Ecclesiastica*, İng. terc. M. Chibnall, *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, I-VI, (Tekrar Basım), Oxford 2002-2004.
- Petrus Tudebodus, *Petri Tudebodi seu Tudebovis Sacardotis Sivracensis Historia de Hieorosolymitano Itinere*, RHC. Occ III, Paris 1866, s. 1-117; İng.terc. J. H - L. Hill, *Peter Tudebode*, Philadelphia 1974.

Radulphus Cadomensis, *Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitana Auctore Radulfo Cadomensi ejus familiari*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 587-716; İng. terc. Bernard S. Bachrach-David S. Bachrach, *The Gesta Tancredi of Ralph of Caen A History of the Normans on the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.

Robertus Monachus, *Roberti monachi Historia Iherosolimitana*, RHC Occ III, Paris 1866, s. 717-882; İng. terc. Carol Sweetenham, *Robert The Monk's History of the First Crusade*, Aldershot, Ashgate 2005.

Urfa'lı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, Notlar, Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç (Çeviren) 3. Baskı, Ankara 2000.

Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, RHC Occ I, Paris 1844, s. 1 vdd; İng. terc. E. A. Babcock ve A. C. Krey, *A History of Deeds done Beyond the Sea*, I-II, New York 1943.

b-Araştırma Eser, Makale ve Maddeler

A Gazetteer of the World or Dictionary of Geographical Knowledge, Compiled from the most recent Authorities, edited by a Member of the Royal Geographical Society, VII, Edinburgh 1856.

Acara, Meryem, "Bizans Dönemi'nde Maraş", *Dağların Gazeli Maraş*, haz. Filiz Özdem, İstanbul 2010, s. 213-231.

Altan, Ebru, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, LXV/243 (2002), s. 571-582.

Anderson, J. G. C., "The Road-System of Eastern Asia Minor with the Evidence of Byzantine Campaigns", *The Journal of Hellenic Studies*, (17/1897), s. 22-44.

Asbridge, Thomas S., *The Creation of the Principality of Antioch 1098-1130*, Woodbridge, Suffolk 2000.

Atalay, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973.

Beech, George T., "The Crusader Lordship of Marash in Armenian Cilicia, 1104-1149", *Viator* (27/1996), s. 35-52.

—————, "Marash", *The Crusades An Encyclopedia*, III, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006, s. 797-798.

Bull, Marcus, "The Western Narratives of the First Crusade", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History (1050-1200)*, 3, ed. David Thomas-Alex Mallet, Leiden 2011, s. 15-25.

Darkot, Besim, "Maraş", *İA*, C.7, Eskişehir 2001, s. 310-312.

Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, C. I, Ankara 1990.

- , *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, C. II, 2. Baskı, Ankara 1994.
- , *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.
- Eskikurt, Adnan, “7. ve 12.Yüzyıllar Arasında Anadolu'yu Kateden Bazı Askerî Seferler ve Güzergâhları”, *Tarih Okulu Dergisi*, (20/2014), s. 33-79.
- France, John, *Victory in the East: A military History of the First Crusade*, Cambridge 1994.
- Gökçek, Lütfi Gürkan, “Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet”, *Archivum Anatolicum*, C. 8, 1/2005), s. 47-57.
- Gökhan, İlyas, “Maraş ve İlçelerinin İsimlerinin Oluşması”, *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş*, ed. O. Doğan ve diğerleri, Kahramanmaraş 2014, s. 17-20.
- Grousset, René, *Histoire des Croisades I, 1095-1130*, Paris 2006.
- Gündüz, Tufan, “Kahramanmaraş”, *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 192-196.
- Hagenmeyer, H., *Chronologie de la Première Croisade (1094-1100)*, (Extrait de la Revue de l'Orient Latin, VI-VIII), Paris 1902.
- Hild, Friedrich,-Marcell Restle, *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*, *Tabula Imperii Byzantini*, 2, Wien 1981.
- Kabağaç, Sina-Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995.
- Kesik, Muharrem, “Maraş Depremi (1114)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (42/2005) s. 43-46.
- Köylerimiz*, Ankara 1968.
- Murray, A.V., *The Crusader Kingdom of Jerusalem A Dynastic History 1099-1125*, Oxford 2000.
- , “The Siege and Capture of Jerusalem in Western Narrative Sources of the First Crusade”, *Jerusalem the Golden: The Origins and Impact of the First Crusade*, ed. Susan B. Edgington- Luis García-Guijarro, Turnhout 2014, s. 191-215.
- Niermeyer, J. F., *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, C. I, Leiden 1976.
- Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe terc. Mihri Pektaş, İstanbul 1961.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, Türkçe terc. Fikret Işıltan, 3. Baskı, Ankara 1998.

Tekin, Oğuz, “Pers İmparatorluğu’ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş’ta Tarih, Kültür ve Para”, *Dağların Gazeli Maraş*, haz. Filiz Özdem, İstanbul 2010, s. 157-183.

The Crusades An Encyclopedia, I-IV, ed. Alan V. Murray, Oxford 2006.

Ürkmez, Özden, “Eski Çağ’da Maraş ya da Marqāšti Germanicia”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, (2/2014), s. 67-95.

Wilson, Charles, *Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasion, Persia, etc.*, London 1895.

Yıldırım, Nurgül, “Anadolu’da Bulunan Yeni Asurca Belgeler”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, (48/2010), s. 119-135.

Yinanç, Mükrimin Halil, “Elbistan”, *İA*, C. 4, Eskişehir 2001, s. 223-230.